

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

TIDSKRIFT FÖR SOCIALA ♦ ♦
OCH LITTERÄRA INTRESSEN

UTGIFVEN AF ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET

ORGAN FÖR ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦

FREDRIKA-BREMER-FÖRBUNDET ♦ FÖRENINGEN
FÖR VÄLGÖRENHETENS ORDNANDE OCH
HANDARBETETS VÄNNER ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦

REDAKTÖR: LOTTEN DAHLGREN ♦ ♦ ♦

INNEHÅLL:

G. VON DUBEN: Fredrik den stores gemål. II.
L. D—N: Modernt romanskrifveri.
S. H.: Resebref från Förbundets trädgårdstipendiat.
Föreningsmeddelanden.

SVECIA,

Olycksfall-försäkringsanstalten **GOTHIA.**

Afslutar olycksfallförsäkringar på liberalaste och tidsenligaste villkor.

Hufvudkontor: *Regeringsgatan 3, 2 tr.*

Solidt, tidsenligt Lifförsäkringsbolag.
Ömsesidighetsprincip. — Svensk dödlighet.

Kontor: *Regeringsgatan 3.*

K. M. LUNDBERG
Textilafdelning, Thyra Grafström.

Färdiga och påbörjade **Broderier** på siden, kläde- lirt- och yllestämalt,
passande för **Dunkar, Portfärer, Mattor, Kuddar, Sovringsdukar m. m.** Mönster
utnyttas. Rekvisitioner från landsorten ombesörjas pr omgående.

Bröderna Pahlmans Skrif-, Språk- & Handelsinstitut,
A. T. 84, *Rike- 56 06, Stockholm, Stora Vattugatan 2, 1 och 2 tr. upp*
Fyllständigt **Handskrifteverk** med öfning- och mönsterkontor.
Åskursen, **Terminskurser**, 3 mån. kurser. Kurser i särskilda ämnen.
Undervisningen bestårlas af 18 lärare. Nya elever emottagas dag-
ligen. **Prospekt gratis** på besträn.
Söndagssektioner. Skrifstinnet fortgår oförändradt.

Hygieniska Skodon tillverkas för Herrar, Damer och Barn.

OBS! Prishöjning af Dräkt-Reformföreningen.
 Skodon tillverkas äfven efter modern fason.
 Allt arbete utföres noggrant och af bästa material.
 Reparationer verkställas väl och på bestämd utförvad tid.
P. GUST. PETERSSON,
 52 Drottninggatan 52.

Största lager af

Duktyger,

Lakans- och Örngåttelärfter,
 Handdukar, Hollands, Madapolam,
Piqué, Broderier & Spetsar.
 Specialité: **Damutstyrslar,**

hvilka förfärdigas å egen Syateljé och levereras fullt färdiga, märkta och tvättade.

Egen Tvätt- och Strykinrättning jemte Ångmangel.

K. M. LUNDBERG, Stureplan.

Order
 från landsorten, upp-
 gående till
20 kronor,
 exp. franko pr ång-
 båt eller jernväg

Sybehör,

Liffoder, Kjolfoder,
 Skoningstyg, Ärmlappar,
 Lifband och Fjädrar

af bästa kvalitéter och billigaste pris.

HERM. MEETHS, Stockholm.

Klagomål öfver svårighet att få köpa verkligt god Ättika har föranledt Liljeholmens Vinfabrik att tillhandahålla sin, sedan många år för god smak och fin arom kända Ättikssprit, på förseglade flaskor försedda med fabriken's etikett och spädningstabell.

Sällskapet Barnavårds
 anstalt för utbildning af
barnavårdarinnor
 mottager anmälningar om elever ställda till anstaltens föreståndarinnor,
 Folkungagatan 93.
 (G. 111606).

För kapitalister, särskildt fruntimmer, har det länge varit ett önskningsmål att kunna öfverlämna värden af sina värdepapper och skötseln af sina affärer åt någon person eller institution, som med absolut säkerhet förenade punktlighet och noggrannhet i utförandet af det anförtrodda uppdraget äfvensom prisbillighet. En sådan institution är

Stockholms Enskilda Banks Notariatafdelning

(Lilla Nygatan 27, expeditionstid 10—4),

som under garanti af **Stockholms Enskilda Bank** åtager sig vård och förvaltning af enskilda personers och kassors värdepapper.

Exempel 1. Om en person hos Notariatafdelningen deponerar obligationer, inkasserar Notariatafdelningen vid förfallotiderna kuponger och tillhandahåller deponenten influtna medel. Vidare efterser Notariatafdelningen utlottningar af obligationer och underrättar deponenten i god tid, ifall en denne tillhörig obligation blifvit utlottad, samt lämnar förslag till ny **placering** af det ledigblifna kapitalet.

Exempel 2. Om inteckningar deponeras hos Notariatafdelningen, underrättar Notariatafdelningen gäldenären därom att räntorna å in-teckningarna skola till afdelningen inbetalas, hvarefter de medel, som inflyta, till deponenten redovisas. Vidare tillser Notariatafdelningen att in-teckningarne blifva i vederbörlig tid förnyade. Om en hos afdelningen deponerad in-teckning genom underlåten förnyelse skulle förfalla, ersätter **Stockholms Enskilda Bank** därigenom uppkommen skada.

Förvaringsafgift: 50 öre för år pr 1,000 kronor af depositionens värde, dock ej under två kronor.

HYLIN & C^{OS}

FABRIKSAKTIEBOLAG

— KONGL. HOFLEVERANTÖR. —

UTSTÄLLNINGSTVÅLAR:

VIOL, HYACINTHE, HÉLIOTROPE, SYRÉN M. FL.

THEA-ROS-PARFYM M. FL.

prisbelönta vid 1897 års utställning med

GULDMEDALJ

Försäljes i våra butiker

12 Regeringsgatan — Vesterlånggatan 16

A. T. 64 69.

A. T. 24 97.

samt hos alla finare parfymhandlare i riket.

Nyheter till Julen 1901

från **Evang. Fosterlands-Stiftelsens Förlags-Expedition, Stockholm.**

Frideborg. Folkkalender för 1902 af pastor *B. F. Wadström*. 36:te årg. Kart. 1 kr., klotb. 1: 75.

Varde ljus. Missionskalender för 1902 af Docent *A. Kolmodin*. 10:e årg. Häft. 1 kr., kart. 1: 25.

Korn åt små foglar. Kristlig barnkalender för 1902. 36:te årg. Häft. 1: 25, kart. 1: 50.

Väckelserop af *Rickard Baxter*. Öfversatt af *G. S. Löwenhielm*. Häft. 1 kr., kart. 1: 25, klotb. 1: 75.

Vägen till frid af Kyrkoherde *N. P. Madsen*. Häft. 75 öre, kart. 1 kr. **Den Kristna Läran** af *Gust. Jensen*. Häft. 1 kr., klotb. 2 kr.

Vid Juletid. Korta föredrag af *Gust. Jensen*. Häft. 20 öre.

Min fader af Biskop *Ashton Oxenden*. Häft. 35 öre, kart. 50 öre, kl. b. 1 kr.

Paulus, Jesu Kristi Tjänare, af *Julius Disselhoff*. Häft. 1 kr., inb. 1: 40

Naaman af Damaskus. Beträktelser öfver 2 Kon. 5, af Doktor *Ernst Gelderblom*. Häft. 1: 25, klotb. 2: 25.

Våra dagars predikningar. Ett ord till predikanter och åhörare af *V. J. Hoff*. Häft. 50 öre.

Husbesök i själavårdens tjänst af Kyrkoherde *J. Thulin*. Andra bearbetade uppl. Häft. 2 kr. kart. 2: 50.

Ungdomskamp och ungdomsmod af *Kristoffer Sahlin*. Häft. 20 öre.

Under den högstes beskärm. En berättelse från Trettoiåriga krigets dagar af *Margareta Lenk*. Häft. 2 kr., kart. 2: 50, klotb. 3 kr.

Fyra berättelser af *N. Fries*. Häft. 40 öre.

Huru jag kom till frid. En självbiografi. Öfversättning från tyskan Häft. 1: 50, kart. 1: 75.

Ljus i mörkret. En berättelse från Fransk-Tyska kriget. Häft. 1: 75 kart. 2 kr.

Studentkamraterna af *Hans Tharau*. Häft. 1: 25, kart. 1: 60, klotb. 2: 25

Helvi. Berättelse för ungdom af *Hilja Haahti*. Två delar. Öfversättning från finskan. Häft. 2 kr., kart. 2: 25, klotb. 3 kr.

Räddad från hafvet af *O. F. Wallhon*. Häft. 50 öre.

Juda. Berättelse från tiden för Jerusalems förstöring genom Titus af *Adolf Jauss*. Häft. 50 öre.

Bibliotek för de unga: 5 nya böcker:

N:o 108. **Blänkfyren och stjärnan.** 15 öre. N:o 109. **Gamla Lena.** 15 öre. N:o 110. **Ängeln.** 15 öre. N:o 111. **Tag upp hvad Gud lägger för din dörr.** 25 öre. 112. **I kvarnen vid Stenbäcken.** 20 öre.

John V. Löfgren & Co.

Kongl. Hofleverantörer.

* 13 Fredsgatan 13, * Stockholm. *

Lager af

Siden från Lyons, Comos, Zürichs & Crefelds förnämsta fabrikanter.

Coul. Siden Damas, senaste nyheter.

Svart Siden Damas, största urval, nyaste mönster.

Släta svarta siden i erkänt goda qualitéer.

Bluslifs-Siden, enastående sortiment, samt

coul. Ylle Klädningstyger såväl extra nouveautéer, som enklare i största lager till låga priser.

Nyheter inkomma dagligen.

John V. Löfgren & Co.

* 13 Fredsgatan 13, Stockholm. *

(G. III 714)

Om **Utsträckningen af ämnet hälsolära vid våra flickskolor**

(Inledningsföredrag till diskussion vid 7:e Allmänna Flickskolemötet i Stockholm 11-13 Juni 1901.) Pris 10 öre.

A.-B. Nordiska Bokhandeln.

Fredrik den stores gemål.

(Forts. från häft. 15.)

Nu begynner ett underligt lif för Elisabet af Braunschweig, änka efter en lefvande, ärofull make, som hon dyrkar. Sällan kommer hon att åter befinna sig under samma tak som han. Aldrig får hon ledsaga honom på hans resor. Om vintern bor hon i Berlin, om sommaren på Schönhausen. Sedan Fredrik bosatt sig i Potsdam, kommer hon ej mer dit, och aldrig får hon se Sanssouci. Likväl är hon drottning och på kungens befallning ärad som en drottning. Hon har ett hof, som hon underhåller så godt hon kan, för det mesta tämligen klent, ty hennes medel äro icke stora. Också sätter hon sig i skuld och spelar på lotteri för att få mera pengar, men hon har lika liten tur i spel som i kärlek. Då och då betalar kungen hennes skulder. Emellertid lefver hon öfver ett halft sekel på detta vis, alltid värdig och ädel, och hvarken Fredrik själf eller någon annan hör henne beklaga sig.

Fredrik höll alltså sitt löfte att göra sig af med sin gemål, så fort han blifvit sin egen herre. »Farväl, min fru, och lycklig resa!»

Allmänt väntade man nu att få höra Fredrik förklara sitt äktenskap ogiltigt, och sannolikt tänkte han äfven därpå. I ett bref från denna tid jämför han en ihållande feber med ett odrägligt äktenskap. Af dessa två onda ting föredrar han det förra, »ty från febern skiljer oss en läkare, men i fråga om äktenskapet fordrar en barbarisk lag, att en högvördig församling granskar en så bedräglig historia.» Obehaget af en process inför konsistorium, det onödiga i att utsätta sig för en dylik skandal, eftersom han ej ämnade gifta om sig, och kanske äfven en smula medlidande med Elisabet, hvilken han, enligt sin egen utsago, ej hade någonting att förebrå, afhöllo honom från denna ovärdiga, grymma handling.

På tal om sin gemål kallar Fredrik henne hädanefter alltid »drottningen» utom, så vidt man vet, tvänne gånger, då han säger »drottningen, min gemål», nämligen i sitt testamente och i ett bref till prins Ferdinand af Braunschweig.

Den 16 juli 1740 flyttade drottningen från kronprinspalatset, som Fredrik öfverlämnade åt sin äldste bror, till kungliga slottet i Berlin, där de båda makarna hade hvar sin hofhållning. I spetsen för Elisabets hof stod fortfarande fru v. Katsch. Strax efter sin tronbestigning skänkte kungen sin gemål lustslottet Schönhausen, hvilket hon sedermera bebodde hvarje sommar, med få undantag, och som hon lät betydligt försköna. Vintrarna tillbragte hon i Berlin, utom de tider hofvet, i följd af krigshändelserna, måste förläggas till Magdeburg. I fredstid uppehöll sig kungen omväxlande i Berlin, Potsdam och Charlottenburg. När han kom till hufvudstaden, intog han i regeln sin middag hos sin mor och vanligtvis i sällskap med sin gemål, som upplefde sitt lufs lyckligaste stunder, när hon fick se honom. Den 23 juni 1749 skrifver hon till sin vän och förtrogne, sin käraste broder, prins Ferdinand af Braunschweig*): »Gud vet, att jag grubblar dag och natt på hur jag skall bete mig för att ej misshaga honom (konungen). Det är bra hårdt för mig att vara i Berlin utan att ha den lyckan att få träffa honom». Och den 29 april 1750 säger hon: »Jag har också ondt i ena ögat, men jag hoppas allt är öfver, så när som på mitt ögonlidande, till nästa lördag, då kungen kommer, hvilken dag jag lämnar mina rum lefvande eller död, ty det är så sällan man får den lyckan att se vår käre konung, hvilket för mig är en stor glädje och tillfredsställelse, att jag ej vill försumma tillfället.»

Fredriks många krig skilde makarna än mera åt, och slutligen vande Elisabet sig vid detta förhållande, djupt medveten om sitt inre värde. Så yttrar hon till brodern: »Ingenting är jämförligt med att ha den goda rätten på sin sida och ej ha något att förebrå sig. Då kan man bära sitt hufvud högt, och det ger mod.» Sin gemåls kallsinnighet skyllde hon ej på hans hjärta, utan på intrigerna mot henne inom hans familj. På kungens befallning vederfors henne såsom en för staten oumbärlig person de största hedersbetygelser. När hon var sjuk, visade han sig bekymrad och deltagande, konsulterade läkarna och gaf själf henne goda råd. »Man trodde ganska allmänt», berättar professor Thiébault**), »att kungen tog hänsyn endast till konvenansens fordringar i sitt förhållande till drottningen; men man blef tagen ur sin villfarelse, då underrättelsen kom till

*) Drottningens bref till brodern sluta med »E. H:s trogna, hängifna syster och vän Elisabet». Hans bref till henne hafva som slutord »E. M:s djupt ödmjuka och lydige bror och tjänare Ferdinand».

**) Mes souvenirs etc. 1804.

Potsdam, att drottningens onda i benet förvärrats, och han blef till den grad orolig, att han ögonblickligen skickade en jägare till doktor M. med ett egenhändigt bref, som innehöll bl. a. följande ord: 'Det smärtar mig ofantligt, att H. M. drottningen är sjuk. Hennes åkomma kan bli farlig och oroväckande, om man ej skyndsamt anskaffar botemedel. Således ålägger jag er att oförtöfvadt se till henne och rådföra er med de andra två läkarna i Berlin, för hvilkas vishet och insikter ni torde ha det största förtroende. Ni måste ge henne all hjälp er konst mäktar bringa. Betänk, att det är fråga om den person, som är den dyrbaraste och mest behöfliga för staten, de fattiga och mig.'»

Den uppmärksamhet Elisabet visade sin gemål, t. ex. genom att skicka honom tidigt mogna frukter från Schönhausen, besvarades tacksamt från Sanssouci. Till sin broder Ferdinand skrifver hon den 22 maj 1750: »I morse reste jag ut till Schönhausen för att få motion. Där fann jag tre vackra persikor, hvilka jag tog mig den friheten att sända kungen. Jag vet ej om gåfvan blifvit väl upptagen. Som persikor ännu äro sällsynta, trodde jag mig ej kunna handla bättre än att ge dem åt den käre konungen».

Hur den ringaste bågkomst å kungens sida fröjdade den arma, älskande kvinnans känsliga hjärta visa följande utdrag ur några bref till brodern. I det ena, dateradt den 7 nov. 1749 — dagen före hennes födelsedag — skrifver hon: »Käre bror, jag kan ej underlåta att meddela E. H. min glädje. I går skref kungen nämligen till grefvinnan v. Camas*) ett mycket nådigt bref om mig och lät det åtföljas af det nådigaste gratulationsbref till mig själf jämte en vacker snusdosa. Min käre bror torde lätt föreställa sig min fröjd öfver detta oväntade nådebevis. Jag blef utom mig af glädje öfver den käre konungens godhet. E. H., som vet hvilka känslor jag hyser för honom, kan lätt förstå detta. Säkert är, att han ej skänker sin nåd åt en otacksam, utan åt en som uppskattar hela dess värde». Den 9 nov. — dagen efter födelsedagen — säger hon: »Jag skulle önska, att han kunde läsa i mitt hjärta och få veta hvad jag känner för honom och att jag är fullkomligt tacksam mot honom». Den 28 juni 1752 yttrar hon: »Det kära brefvet (från kungen) har rört mig i djupet af mitt hjärta. Vid läsningen däraf kunde jag ej låta bli att gjuta en ström af tårar. Jag kan

*) Efter fru v. Katschs död hofmästarinna hos drottningen. Det var en ädel och begåfvad kvinna. Under sina krig korresponderade Fredrik med henne och kallar henne i sina bref »Ma bonne Maman».

ej tänka på all kungens godhet och nåd utan att känna mig djupt rörd och utan att mitt hjärta uppfylles af tacksamhet... Jag skulle bara önska få tillfälle att kunna visa den käre konungen, hur mycket jag älskar honom och hur tacksam jag är för all hans godhet mot mig.»

* * *

Ett försvinnande fåtal utgöra de bref från Elisabet, hvilka tala om glädje och uppfyllda önskningsar, i jämförelse med den mängd, som uttrycker missräkning, saknad, längtan och känslan af förödmjukelse och orättvist tillbakasettande. Så t. ex., när änkedrottningen efter påsken 1745 företog en lustresa på fjorton dagar till Oranienburg och Rheinsberg i sällskap med flera af de kungliga prinsarna och prinsessorna och drottning Elisabet ej anmodats att följa med, skref hon till Ferdinand: »Jag får stanna alldeles ensam här på det gamla slottet som en riktig fånge, medan de andra roa sig. Mina nöjen äro läsning, handarbete och musik». När andra medlemmar af det kungliga huset bjödos till Potsdam och festligt undfägnades af kungen, tillsades aldrig den regerande drottningen att följa med. En gång, 1747, skref hon i all ödmjukhet till honom hur det smärtade henne att ständigt lefva skild från honom. En annan gång berättar hon brodern, att man beskrifvit för henne teatersalongen i Potsdam, och tillägger: »Lycklig den som finge vara där! Men det är ej all denna prakt som lockar mig, utan den älskade härskaren, som bor där. Hvarför har allt måst bli förändradt och jag förlorat den godhet och nåd han förr visade mig? Ännu tänker jag gärna på Rheinsbergstiden, då jag var fullkomligt nöjd, ty jag bemöttes då vänligt af kungen, som jag älskar och för hvilken jag beredvilligt skulle offra mitt lif. Hvilken saknad känner jag icke nu, då allt är sig olikt! Men mitt hjärta blir aldrig förändradt, jag förblir alltid densamma mot honom och hoppas fortfarande, att allt skall bli annorlunda. Endast det hoppet uppehåller mig ännu. Må den Högste bevara den käre konungen vid fullkomlig hälsa!»

Drottningen älskade sitt Schönhausen och trufdes där. Den 29 juli 1756 skrifver hon därifrån till Ferdinand: »Vi lefva mycket lugnt här. Om det ej är för varmt, brukar jag promenera, tar en bok och sätter mig i parken. För det mesta är jag ensam och tycker det är trefligare att ha böcker till sällskap än dem af min svit, som bara göra hvad de behaga och icke genera sig för mig!»

Blott en gång hörs ett klagoskri ur hennes marterade hjärta, och det var när hennes broder Albert stupat i kriget och kungen ej genast meddelade henne sorgeposten. Då skref hon, den 5 okt. 1745, till prins Ferdinand: »Har kungen gripits af den käre af lidnes bortgång? Han är grym nog att ej skriva ett ord därom vare sig till min syster eller mig. Jag är van vid hans sätt, men det hindrar ej, att det går mig till sinnes, i synnerhet vid ett dylikt tillfälle. Hans sätt är alltför grymt. Tålmod! Jag uppfyller mina plikter och har ingenting att förebrå mig. Den gode Guden skall hjälpa mig att bära detta liksom så mycket annat *)»

Förhållandet mellan den regerande drottningen och änkedrottningen var godt, i synnerhet under de senare åren. Om svärmoderns sätt att fira hennes födelsedag skrifer Elisabet den 14 november till Ferdinand: »I förgår gaf änkedrottningen den vackraste och mest lysande fest. Jag kan ej nog prisa hennes godhet och uppmärksamhet mot mig». Den 8 december 1756 yttrar hon om Sofia Dorotea: »Hon visar mig stor vänskap och tycks hysa uppriktigt förtroende för mig», och den 11 i samma månad: »Änkedrottningen är ofantligt god och vänlig mot mig, hvilket gör många rasande; men de skola ej lyckas att skilja oss åt, ty vi hysa sann vänskap för hvarandra och tänka lika».

Så länge Fredriks mor lefde, firade i regeln båda drottningarna hans födelsedag, vare sig han själf var tillstädes eller ej. Infann han sig då i Berlin, brukade han dinera hos änkedrottningen och tillbringa aftonen hos sin gemål. Elisabets födelsedag firades ståtligt af svärmodern. Ytterst sällan kom kungen till hufvudstaden på drottningens födelsedag (men alltid på sin mors, såvida ej krigshändelserna hindrade det). Vanligen reste han dit några dagar före eller efter och tycks på det sättet ha velat visa henne någon uppmärksamhet. Men vid det tillfället ihågkom han henne städse med presenter, åtföljda af några egenhändigt skrifna rader.***)

*) Underrättelsen om broderns död får hon genom prins Ferdinand och en tid därefter från sin gemål en biljett med följande innehåll: «E. M. vet antagligen hvad som hände i förgår. Jag beklagar de döde och saknar dem. Mina bröder och Ferdinand äro krya. Det sägs, att Ludvig (också en bror till drottningen) blifvit sårad. Med största högaktning förblir jag E. M:s ödmjuka tjänare Fredrik.»

**) Som typ för Fredriks gratulationsbref till gemålen meddelas följande: »E. M. ser väl gärna, att jag lyckönskar till födelsedagen genom att visa mitt deltagande. Jag önskar E. M. all möjlig lycka och glädje och betygar min högaktning. E. M:s ödmjuka tjänare Fredrik.»

När riksrådet greve Tessin den 23 juni 1744 offentligen anhöll om prinsessan Ulrikas hand för svenske tronföljarens räkning, fördes han, efter slutad audiens hos kungen, med sin svit till drottningens våning, där han mottogs af hennes hofstat och ledsagades in i hennes audiensrum. Från den regerande drottningen begaf sig ambassadören till änkedrottningen, hos hvilken han träffade prinsessan Ulrika. Den 30 juni infann sig kungen med båda drottningarna och alla de öfriga kungliga personerna på den lysande fest, som Tessin gaf i sitt palats, hvarvid drottning Elisabet öppnade balen med värden. I anledning af prinsessan Ulrikas förmäling, *par procuration*, gaf drottningen på Schönhausen ett präktigt kalas, däri hela konungahuset deltog, utom Fredrik själf, som aldrig besökte sin gemåls sommarslott.

Segerbudet från kriget bragtes båda drottningarna, som också båda bevistade tacksägelsegudstjänsterna i domkyrkan och af samma orsak gäfvo storartade fester, till hvilka alla prinsarna och prinsessorna jämte högadeln inbjödos.

Vid hofvets bröllop och barndop träffades de kungliga makarna, utom i Potsdam. De få gånger Elisabet öfvervar revyerna, uppträdde hon med kunglig prakt och ståt, och hennes gemål lät trupperna göra honnör och defilera förbi henne.

* * *

Efter Sofia Doroteas död, 1757, och ända till den store Fredriks bortgång, 1786, är det drottning Elisabet som representerar landets hof, ädelt, värdigt, till sin gemåls fulla belåtenhet.

Drottning Elisabet brukade säga: »Jag anser det som en ovärderlig lycka, att jag tidigt fick vänja mig vid att arbeta och förvärfva kunskaper och färdigheter, som sätta mig i stånd att sysselsätta mig på egen hand». Ända in i ålderdomen var hon ständigt verksam och blef därför aldrig en börda vare sig för sig själf eller andra. En samtida yttrar om henne: »Ända till sin död bibehöll hon sina själsförmögenheter oförminskade». Hennes boksamling, skrifbord, prydnadsarbeten och naturen upptogo större delen af hennes tid.

En af Elisabets käraste sysselsättningar var att läsa uppbyggliga skrifter, och för att, såsom hon själf förklarade, än djupare tränga in i dem, fullkomligt begripa författarnas mening och fullständigt tillägna sig innehållet, öfversatte hon flera dylika böcker

till franska*). »Den kristne i ensamheten», öfversatt 1767, dedicerade hon till prins Ferdinand af Braunschweig. Bäst tecknar den ädla kvinnan hufvuddraget i sin karaktär i sitt själfständiga lilla arbete »Tankar och betraktelser vid det nya årets början» af 1777, ur hvilket vi anföra följande: »När jag blickar tillbaka och granskar de enstaka händelserna i mitt lif och då skönjer de motgångar och sorger, som gjort mig så mycket bekymmer och kommit mig att fälla så många tårar och hvilka jag ej såg något slut på eller någon hjälp för; men när jag på samma gång tänker efter och upptäcker, att just dessa så invecklade situationer, att just dessa korssets vägar ha varit medlen till min förbättring och största lycka: då måste jag med nödvändighet förstå Guds rådslag och inse, att han vakar öfver mig och bevarar mig... Jag vill vänja mig vid att hänföra allt till den gudomliga Försynens ledning, icke blott det som händer mig själf, utan äfven det som tilldrar sig i världen». I företalet till »Sex predikningar af Sack», öfversatta år 1778, yttrar hon: »Hvar och en, som vill bli lycklig, behöfver endast följa evangeliets föreskrifter... Dessa bud jämte det höga föredöme världens Frälsare gifvit till sina lärdomar syfta blott och bart till att göra oss lyckliga. Vi skola ofelbart blifva det, om vi följa dem».

Det var religionen som gaf drottning Elisabet tålmod att bära sitt långa lufs martyrium. Kärleken till Gud och nästan präglar hennes ord och handlingar. Också kunde hon på sin lefnads afton säga med lugn och öfvertygelse: »Gud har nådigt bevarat mig, så att jag ej har att förebrå mig någon dålig handling, hvarigenom någon människa, så vidt jag vet, lidit afbräck i sin lycka».

Utom i tålmod gaf sig Elisabets fromhet uttryck i ödmjukhet och kärleksverk. Af de 41,000 thaler hon årligen uppbar som änka, använde hon 24,000 på sina fattiga och försakade gärna själf för att kunna hjälpa andra. I sitt testamente anbefaller hon åt systersonen konung Fredrik Vilhelm II hela sin hofstat, sina tjänare och sina fattiga. Hon tyckte ej om att det talades om hennes

---

*) Bestämmelserna, af år 1767, om hennes egen begrafning är den enda skrift på tyska språket man har af drottning Elisabets hand. Den vittnar om hennes osäkerhet i modersmålet. Alla hennes bref och öfriga skriftliga arbeten äro affattade på franska, hvilket språk hon behandlade med stor lätthet och äfven företrädesvis använde i tal.

välgärningar. Det fröjdade henne att se människor glada och lyckliga; också var hon belåten, när hon såg trädgården på Schönhausen full med folk. Gick hon då ut, hände ofta, att hon samtalande med de personer hon mötte. Aldrig upprördes hennes hjärta af lidelsernas stormar, aldrig var hon orsaken till någon ledsamhet i sin omgivning, list och ränker voro främmande för hennes upphöjda själ. Aldrig blef hon föremål för afund och förtal. Alla älskade henne, och man lydde henne mer af kärlek än af plikt. Mot sina underhåfvande på Schönhausen var hon ytterst nådig och städse beredd att sprida glädje och lycka. År 1784 anlade hon en hufvudsakligen böhmisk koloni nära Schönhausen och stiftade en friskola för barnen. Än i dag heter det stället »Königinplantage» eller »Schönhelg».

Då efter hofvets tredje flykt till Magdeburg Berlin den 16 februari 1763 hade den glädjen att återse drottningen inom sina murar, höll hon, i sin med åtta isabellfärgade hästar förspända resvagn, ett lysande intåg i residensstaden, hälsad af befolkningens jubel. Samma dags afton anlände kunglige fältjägarern, företräd af blåsande postiljoner till häst med brinnande facklor och bragte drottningen den glada nyheten om den dagen förut avslutade freden i Hubertsburg. Ändtligen randades den lyckliga dag, då den segerkrönte hjälten efter sex års bortovaro återkom till sin otåligt bidande och af fröjd jublande hufvudstad. Så fort Fredrik, den 30 mars, framkommit till slottet, begaf han sig till sin gemål, och hos henne superade han den kvällen i sällskap med konungahusets öfriga medlemmar. På aftonen den 4 april var hela Berlin illuminerad, och både kungen och drottningen foro i sina respektive galavagnar genom de förnämsta stadsdelarna. På den tiden infann sig kungen några gånger hos Elisabet, när hon höll salong. Under karnevalen dinerade han ibland hos sin gemål tillsammans med de öfriga kungliga personerna, ministrar och generaler.

* * *

Den 18 januari 1785, då Fredriks bror prins Henriks födelsedag firades hos drottning Elisabet, såg hon för sista gången sin store, alltjämt dyrkade gemål. Mirabeau, som befann sig på Schönhausen den 17 augusti 1786, berättar*): »Drottningen anade ej, att

*) Histoire secrète de la cour de Berlin.

kungen var så dålig. Hon talade bara om min rock, om Rheinsberg och sin lycka där såsom kronprinsessa». Samma dag anlände till Berlin nyheten om den store konungens död. Tidningarna hade ingenting meddelat allmänheten om hans hälsotillstånd. På efterträdarens, Fredrik Vilhelm II:s, befallning fick Elisabet sorgebudet genom sin fosterdotter. Det officiella meddelandet kom strax efter. Den 26 augusti skref hon till brodern Ferdinand: »Gud är min tröst och mitt stöd, till honom sätter jag all min lit; men ingen dag förgår, utan att jag gjuter tårar öfver den afidne käre, oförlitnelige konungen, och så länge jag lever, skall jag ej upphöra att sörja honom».

I ett tio år efter hennes gemåls död till systersonen Fredrik Vilhelm II på dennes födelsedag skrifvet bref finns såsom bilaga följande karakteristik öfver den store konungen, tecknad af drottning Elisabets hand: »Fredrik, stor i sig själf, skulle ha blifvit dyrkad på grund af sina framstående egenskaper, om han endast varit privatman. Må alla stora furstar följa hans exempel! Han regerade som en verklig fader för sina undersåtar. Själf var han en pålitlig vän, men han hade många falska vänner, hvilka under sken af tillgifvenhet aflägsnade från honom hans verkliga vänner, som voro honom af själ och hjärta hängifna. De förra orsakade honom ofta sorg, när han upptäckte deras falskhet. Men han gjorde de sanna vännerna rättvisa utan att låta märka det, för att ej utsätta dem för förföljelse. Han var storsint och välgörande, beklädde utan högmod sitt ämbete och uppträdde i det enskilda lifvet som en enkel privatman».

Elisabet öfvervar ej sin gemåls begrafning i Potsdam; äfven under sitt änkestånd kom hon aldrig dit.

Den 5 oktober återvände den store Fredriks gemål till slottet i Berlin, och dagen därpå ägde sorgekuren rum. I den svartklädda, svagt upplysta audienssalen stod på den svartklädda tronen den sörjande änkedrottningen, omgifven af sitt hof. Kuren försiggick under högtidlig tystnad. Först infann sig den regerande drottningen med sin dotter Vilhelmina, sedan de öfriga furstliga personerna, de främmande sändebuden, ministrarna och adeln.

Genom sin gemåls död trädde Elisabet ut ur det offentliga lifvet och var ej längre tvungen att stå i spetsen för landets hof, hvilken plats hon med stor värdighet innehåft i fyrtiosex år.

Endast tolf dagar räckte Elisabets sista sjukdom. »Jag har lefvat länge nog», sade hon till sin omgifning. »Mycket har jag

att tacka Guds godhet för. Genom ett förlängdt lif kunde jag föga gagna mig själf och min nästa. På andra sidan grafven blir det bättre för mig.» Kort före sin död välsignade hon moderligt sin närmaste omgifning och tillade: »Jag vet, att *ni* ej kommer att glömma mig».

Den 13 januari 1797 slutade den ädla drottning Elisabet af Preussen, martyren på tronen, om hvilken den gamle Fredrik Vilhelm I yttrat: »Så borde alla kvinnor vara», sin vemodsfulla lefnadssaga.

Enligt Elisabets eget förordnande firades hennes begrafning i Berlin med den största enkelhet, och i all stillhet nedsattes hennes stoft i domkyrkans grifhvalf.

G. von Düben.

Modernt romanskrifveri.

Den litterära floden, följande med årstiderna, öfversvämmar vår och höst vårt land. Höstfloden är den ymnigaste och långvarigaste. Den börjar i september, eller då det beräknas att folk flyttat in från landet i gamla vinterkvarter och återupptagit gamla intressen, och fortsätter i jämt stigande till jul, litteraturens egentliga högvattenstid, för så vidt det rör konsumenterna, d. v. s. bokköparna, hvilka hos oss i det stora hela visa en stagnerande tendens.

Innevarande höst har den s. k. bokfloden varit ymnigare än vanligt. Därom borde ej vara annat än godt att säga; att litteraturen riktas visar ju på intellektuell lifskraft och stigande kultur och skulle därför betraktas som ett glädjande tidens tecken. Men om den utnötta satsen, att det icke är på kvantiteten utan på kvaliteten det kommer an, är tillämplig på hvarje art af mänsklig produktion, så gäller den framför allt i fråga om den andliga. Nu är det emellertid i hög grad i ögonen fallande, att höstens ovanligt rikhaltiga bokskörd ej svarar mot alstrens godhet, och då, beklagligt nog, det s. k. svagare könet i ej oväsentlig mån bidragit till denna öfverproduktion, är det ej att undra på, att man så väl i den svenska litteraturens som i kvinnoarbetets intresse (de ärade skriftställarinnorna få ursäktas, att jag inrangerar deras fantasiskapelser under en så enkel och prosaisk rubrik) med ett visst bekymmer åser den växande floden och önskar att den kunde stäffas. En räfst

med en del nya företeelser på skönlitteraturens område är åtminstone inte obefogad, och det är en sådan jag här vill anställa, hvad verkan den nu hafva kan.

De arbeten jag här vill gå till rätta med äro af helt färskt datum och försedda med lika färska författarenamn — allesamman kvinliga.

De intetsägande-oförargliga böckerna äro — man bör väl säga lyckligtvis — på långt när de mångtaligaste. De finnas också som *icke* äro oförargliga, men om dem längre fram. Mängden af fruntimmersromaner, längre och kortare, af berättelsesamlingar, skisser och noveller med ett visserligen oskadligt men fullkomligt indifferent innehåll äro legio — eller näst intill. Naturligtvis vore det orättvist att förneka alla dessa litterära produktioner all förtjänst. En och annan visar prof på stilistisk färdighet, ibland spåras en god iakttagelseförmåga, en vaken blick för naturen, en ansats till hvad man kallar talang, men tagna i klump äro dessa skribenters insats i sitt lands kultur, så väl konstnärligt som etiskt sedt, af noll och intet värde, de ha ej med ett uns bidragit till att höja och förädla människosläktet eller till att göra världen visare, lyckligare, gladare.

Hur skulle det också kunna vara annorlunda? Så länge den föreställningen är rådande beträffande litteraturen, till skillnad från alla andra konstarter, att för dess idkande hvarken allvarliga studier, träget arbete eller kunskaper af hvad slag det vara månde äro af nöden, kommer alltid världen att belastas med underhaltiga litterära dilettantalster. När, som nu så ofta är fallet, mången ur skolan nyss utgången ung dam, hufvudyr af kriaskrifningens triumfer och familjekretsens rökoffer för den stora »begåfningen», betraktar sig som »författarinna» och kompetent att ej bara skriva ihop utan äfven i tryck utgifva tjocka romaner, bör man ej förvånas öfver öfversvämningen på bokmarknaden och att denna har att uppvisa så stor procent omogen vara.

Utan att känna något af lifvet, utan erfarenhet af människorna och deras förhållanden, utan fackkunskaper eller allmänbildning i egentlig mening, utan tillräcklig kännedom af sitt lands språk och dess lagar, ja ofta med en ganska ofullkomlig grammatikalisk underbyggnad, endast i besittning af en liten färdighet i att konstruera ihop en romanintrig eller en novellstämning, kastar sig den unga kvinnan in på författarebanan. Att hennes systrar och väninnor, som önska slå in på andra konstriktningar såsom musiken, måleriet,

konstindustrin, måste använda många af dagens timmar, ja årtal af träget, mödosamt arbete för att uppnå den erforderliga konstfärdighet, som berättigar till ett offentligt uppträdande, ger ej *henne*, författarinnan, anledning till själfbetraktelser. För att skriva böcker fordras inga studier, så tänker hon, och familj och vänner med *henne*. En författarinna stiger likt Minerva ur Jupiters hufvud fullrustad ut i lifvet utan att behöfva några utvecklingsprocesser.

Och så slungar hon ut sin roman eller sin novellsamling i världen med här framhållna resultat: ett mischmasch af små tankar, små känslor, små stämningar, en blandning af psykologiska funderingar, lösryckta episoder och stillastående scener, som hvarken ge intryck af att vara gripna ur förf:s eget inre eller ur den omgifvande verkligheten. Den konkreta berättelseformen är också öfvergifven af våra nyaste romanskribenter; för att kunna berätta behöfver man sitta inne med egna lifserfarenheter eller med en skapande fantasi och dessa all verklig diktkonsts hufvudbeståndsdelar tycka sig våra nya författare synbarligen kunna undvara.

Hvad jag här yttrat förefaller kanske mången väl strängt, men jag är öfvertygad om att hvar och en, som i likhet med mig varit nödsakad att få till lifs likt och oliket af det som den nyaste skönlitteraturen serverat, skall ge mig rätt. Han skall känna sig föga vederkvickt af all den lösa maten och önska att det funnes en andlig besiktningsnämnd som utdömde den. Tidningskritiken gör hvad den kan för att fylla ifrågavarande uppgift, men som det ofta förhåller sig med offentlig myndighet, dess regemente är slappt. Först när de auktoriteter, som kallas själfkritik och ansvarskänsla, få ett ord med i laget, kan man vänta sig en ordentlig rensning. Tyvärr är det alltför sällan våra författareämnen vädja till denna högre instans.

* * *

Allmänna anklagelsepunkter äro dock ej tillfyllestgörande, de måste preciseras med exempel. Jag särskiljer därför ur mängden af moderna skönlitterära alster trenne, hvilka kunna tjäna som illustration till mina påståenden. De utmärka sig dock bland den stora hopen af systerarbeten därutinnan, att deras innehåll *icke* är indifferent. Tvärtom, det är i så hög grad prononceradt, att böckerna tyckas ha kommit till enkom för att utmana kritiken.

Jag tar först den till omfånget drygaste, en ståtlig volym, utstyrd med den smak, som utmärker våra moderna böcker och som

verkar så bestickande i boklädsfönstren; den bär titeln *Ann-Lis*, en bok om människors barn af *Elsa Lindberg*. Jag måste erkänna, att detta författarenamn nu för första gången möter mig i litteraturen, kanske beroende af att jag ej följt med min tid; okungheten får dock en vägledning i författarinnans porträtt, hvilket åtföljer arbetet och som strax tar läsaren från villfarelsen angående den unga skriftställarinnans förmenta obskyritet. Världslitteraturens storverk bruka också smyckas med porträtt af deras mästare — dock helst sedan dessa skattat åt förgängelsen —; att föreviga sig själf i sin första roman är ej fullt så vanligt, men hvarför inte, då man har att framvisa en så charmant bild, till på köpet målad af Edelfelt?*)

»Ann-Lis» handlar om en ung flicka, ett af dessa eteriska men färglösa väsen, hvilkas hela charm ligger i »linjernas rytm», i kroppens, ställningens, händernas rena harmoni. Allt detta jungfruligt skära fångslar en ung bildhuggare, hvilken lätt bedårar den menlösa flickan och öfvertalar henne att stå modell till det konstverk, en naken kvinnofigur af oförliknelig skönhet, som skall låta hans namn flyga öfver världen. Bilden blir fullbordad, konstnären, i parentes sagdt, ett ovanligt brutalt och obehagligt stycke till karl, ger den unga modellen, då han inte längre behöfver henne, afsked på grått papper, och hon står där öfvergifven med ett brutet hjärta och ett sköfladt lif. Denna sorgliga historia får här en efter tidsutvecklingen och de nya kvinnoidealsidéerna svarande upplösning, ity att Ann-Lis, bedragen på all lycka för egen del, finner ett utlopp för sin moderlighetsträngtan genom att ägna sig åt fallna kvinnors upprättelse, och i dessa kärleksverk mot olyckliga medsystrar blir hon hvad hon åtrår, »mor — 'lilla mor' — för människors barn». — —

Ämnet har således, hvilket torde framgå af min lilla resumé, en viss idealitet, att det saknar vidare originalitet får man ej fästa sig vid, det är svårt att få något nytt ur det af romanförfattarna så genomtröskade temat: konstnärens förhållande till sin modell. Det är ej håller motivet, som i och för sig berättigar till kritik, förf. vinnläggar sig ju om att ge det ömtåliga ämnet en så idealisk och diskret anstrykning som det gärna är möjligt. Skada att hon

*) Sedan detta skrifvits har jag erfarit, att *Elsa Lindbergs* namn ofta förekommer under smärre uppsatser i tidningar och tidskrifter, äfvenså att hon utgifvit en teaterpjäs, som dock, hvad jag tror, endast spelats i Finland.

ej bibehållit denna diskretion genom sin berättelses alla plan. Men skriftsättets affektation, den oroliga, hysteriskt jäktande stilen och framför allt de rena osmakligheter i detaljskildringarna, som här och där förekomma, bortskymma den vackra tanke, som väl föresväfvat förf. vid skisseringen af hjältinnans bild. Nu tycks det som om skildringen af Ann-Lis' ljuftva kvinlighet vore hållen i dessa smältande, mjuka, eteriska toner för att genom kontrastverkan så mycket mer ge relief åt förf:s i sanning ganska långt drifna skicklighet i målningen af fula, obehagliga, krassa exemplar af människosläktet. Det förekommer verkligen i denna af en ung dam skrifna bok ställen af en så djärf realism, att man drar sig för att citera dem.

Och hvarför i himlens namn dessa obehagliga beskrifningar på obehagliga ting? Hvad tjäna de för ändamål, på hvad sätt ingripa de i handlingen? Jag kan ej se, att de äro ditsatta för annat än att ge förf. tillfälle att briljera med sitt rika ordförråd, hvilket onekligen är fenomenalt. Detaljskildringen rör sig dock, det fordrar rättvisan att jag erkänner, icke uteslutande kring fula motiv, den omfattar också det som är vackert. Där påträffas bland annat hela kapitel med blomstermålningar, som uppenbara en verklig kärlek till och studium af blommornas värld. Men äfven här är framställningssättet så konstladt, språket så öfverlastadt, att man ej får någon rätt föreställning om de oskyldiga Floras barn, som tjänat förf. till modell. Följande lilla stilprof må vara mig tillåtet att citera:

»Det är fest hos fru Mariatta. — Blommor i alla rummen — till öfverdåd, till öfverföd.

De springa upp likt raketer, stänka hvassa glimtar i luften och ligga tungt i skålar, mäktiga i samlad färgstyrka. Hvita konvaljer tumla sin runda knubbighet i låga jardiniärer. Vaser äro blåa af violer och skära af rosor. 'Gladiolus' spetsiga blomma jublar röd som en gäll trumpetstöt. Och 'Iris' tvetungade krona förbrinner i gul, högt flammande låga.» — — — — —

Men vi ha alltför länge uppehållit oss med »Ann-Lis»; låt oss gå till nästa.

* * *

Det är en bok vittnande om betydligt större mognad, den innehåller inga osmakliga detaljer, är i form och framställningssätt behärskad och ej utan en viss lugn innerlighet. Men motivet? Ja det förefaller så barockt, att man skulle kunna tro det vara en parodiering af vissa gängse, mycket debatterade satser, ifall ej förf.

själf toge det hela så fruktansvärdt allvarligt. Boken heter *Thorild och Louise*, berättelse af *Ellen Idström*.

»Moderlighet», detta begrepp, som ju innebär allt hvad människonaturen äger djupast och skönast och hvars innebörd väl borde vara oomtvistad, har, som bekant, på senare tiden blifvit ett slagord, kring hvilket meningar af olika art bryta sig. Ellen Idström har tagit fatt på ämnet och behandlar det i sin berättelse, d. v. s. den sida där af som, för att citera boken, uttryckes så: »Afkomman är människogåtans förklaring, men den barnlöses gåta tydes aldrig».

Åtrån efter att äga ett barn, som kan tillfredsställa den enkannerligen hos kvinnan medfödda moderinstinkten är dock här öfverflyttad på mannen. Det är inte egentligen om »moderlighet» utan om »faderlighet» det är fråga, vi ha inte att göra med en barnlös kvinna, som lidelsefullt längtar efter ett ur henne själf sprunget väsen att älska och vårda, det är en man, som förtäres af längtan efter faderskap. Den man det här är fråga om sammanträffar med den kvinna, som han anser värdig att blifva mor till det barn, i hvilket »hans lifsgåta skall finna sin lösning.» Båda (deras namn äro »Thorild och Louise») lefva i barnlösa, omaka äktenskap och äro djupt medvetna om det betydelselösa i sin existens. Och så komma de öfverens om att »blifva stampar för ett nytt släkte, som måste blifva starkt och skönt, emedan det haft till ursprung oräddhet och frigjordhet — ett okufligt behof af individualisering och särskiljande från den typ af människa, som just nu behärskar världen». — —

Utvecklingen af romanen visar dock på en felkalkyl hos vederbörande beträffande »lifsgåtans lösning». Det barn, som kommer till, medför ej den åtrådda lyckan. Den verkliga fadern får ej erkänna det, och modern finner sin modersglädje betydligt dämpad af medvetandet att hon lefver på en lögn. Den enda som vunnit på saken är den förmente fadern, Louise's man, det är han som får njuta af faderslyckans fröjder, och han lägger också sin förtjusning öfver lindebarnet i dagen på ett mer ostentativt sätt än hvad som brukar vara fallet med vanliga pappor. Thorild och Louise ha emellertid funnit att barnet bundit dem fastare samman än de anat, de kunna ej lefva utan hvarandra, öfvergifva därför sina respektive makar — lämna också barnet i sticket som »ett försoningsoffer» — och vandra så ut i världen. Långe njuta de ej sin lycka, Thorild dör, och Louise måste finna sig i att återvända till den mycket försonligt och beskedligt anlagde förste mannen, hvilken alltjämt är i okunnig-

het om det svek som begåtts emot honom beträffande barnet, och hennes »gärningars lön blir nu att vara tvungen framhärda i den påbörjade lögnen».

I här berörda fall är ej offret så stort, då »lögnen» åter-skänker Louise en aktad samhällsställning, förmögenhet och det barn hon öfvergifvit.

Detta är nu antydningvis innehållet i fru Idströms berättelse; som vi se, ett försök till praktisk tillämpning af de nya teorierna om att världen har att motse en omgestaltning af de moralbegrepp, som hittills varit rådande i familj och samhälle. Förf. tycks ej fullt tro på att de äro så saliggörande, eftersom hon låter Thorild och Louise bli olyckliga, men här dryftas dock på fulla allvaret den satsen, »att man och kvinna, hvilka önska att äga barn och kunna fortplanta lif af sitt lif, också ha rättighet härtill».

Att »lifsproblem» af denna art, som man i våra dagar ofta får höra offentligt i tal och skrift förfäktas, själfmant erbjuda sig till romantisk behandling, är ju blott följdriktigt. I hvilken form de än framträda äro de betänkliga, men när de ikläda sig romanens dräkt, få de en popularisering, som gör dem lätt-tillgängligare och därför farligare för outvecklade sinnen. Det måste förvåna att förf., som dock i mycket visat sig vara en mogen, tänkande kvinna, icke betänkt konsekvenserna af att slunga ut sådana frågor i världen och att hon ej låtit hejda sig af medvetandet om sin egen oförmåga att lösa dem. Och hur kan hon försvara en moral som predikar, »att framhårdandet i en lögn», under några omständigheter kan tjäna som ett försoningsoffer för begångna felsteg? — Från hvilken sida man än betraktar »Thorild och Louise» är det ett etiskt förkastligt verk, och dess litterära förtjänster äro ej så framträdande, att de försona en med de moraliska bristerna.

* * *

Den tredje i det klöfverblad af nutida fruntimmersromaner, som jag upptagit till behandling, heter *Den gyllene trappan* af J. L. *Stockenstrand*. Men om det förefinnes ett visst berättigande i de båda här först omnämnda böckernas framträdande, finnes ingen för-mildrande omständighet, som urskuldar att ett opus som »Den gyl-lene trappan» kommit till. Dess hufvudsakliga ändamål synes vara att lämna fritt spelrum åt en oren fantasi. Läsaren anar på något oredigt vis, att titeln innebär ett slags symbolisering af den mödo-samma, uppåtsträfvande väg tvänne världsbarn ha att gå, innan de

nå ett högre mål. Efter ett ytterst världsligt och lättsinnigt lif (den »gyllene trappan»?) hamna bokens hufvudpersoner i en idyllisk landt, gård, där de ägna sig åt jordbruk och andra praktiska sysselsättningar.

Dessförinnan införes man i Stockholms mondäna salonger, där, om man skall tro förf., atmosfären är mättad med erotik, »känslövbationer» och »lifsberusning», där hvarje karl är en förförare, hvarje dam en utmanande kokett. Bäst är dock att draga en slöja öfver de interiörer, som här blottas, och ju mindre man säger om denna olycksaliga bok ju bättre. Närmast kan den betraktas som ett sjukligt fenomen, och man måste djupt beklaga, att ingen vänlig hand i tid räddat detta verk från olyckan att bli publicerad.

Med ofvanstående bevismaterial torde jag ha ådagalagt, att mina klagomål rörande halten af en del litterära alster ej äro oberättigade. De böcker jag här nämt influera väl ej på litteraturnivån i allmänhet — därtill äro de alltför obetydliga — men tar man dem ur den synpunkten, att litteraturen är en spegelbild af tidsriktningen, blifva de icke betydelselösa. Och visa de som ifrågavarande arbeten på en dekananstendens i uppfattningen af moralens bud, kunna de ej i nog starka färger fördömas. Att hvarje bok som skrives skall vara ett mästerverk begär man ju inte — man måste ju oftast, vare sig författaren är man eller kvinna, nöja sig med mycket mindre — men hvad man har rätt att fordra, i all synnerhet af våra kvinliga skribenter, är att de hålla sin penna ren och ej åsidosätta hvad som hör till den goda smakens fordringar, framför allt gäller detta inom erotikens område. Där om någonstädes ges det gränser, som ingen kvinlig förf. med aktning för sig själf bör öfverskrida.

*
*
*

»Är det då meningen, att inte fruntimmer skola skriva böcker?» frågar kanske en och annan af mina läsare? Ingalunda. Må man ej missförstå mina ord. Framställningens, skildringens och formgifningens gäfvor är ofta den kvinliga intelligensen gifven, och där den finnes skall den användas. Frågan är att gäfvorna nyttjas med större urskillning, kritik och hänsynsfullhet än hvad hittills skett. — Jag talar ej om de verkliga författaregenierna, de stå naturligtvis högt ofvanför denna lilla litterära studies ram. —

Litteraturen är sedan gammalt ett område, där kvinnan äger fri och oinskränkt täffingsrätt vid sidan af mannen. Han har visser

ligen förbehållit sig det lilla privilegiet att ironisera öfver »blåstrumporna», men blåstrumpornas existensberättigande har ej blifvit förnekadt. Det är endast i tider som de närvarande, då de hota med en massinvasion på bokmarknaden, som man får höra protester från herrarnas sida, och man måste ge dem rätt.

Dock, protester och kritik äro icke liktydiga med ett utdömande. Tvärtom, för min del håller jag före, mina föregående argument mot de skrifvande damerna till trots, att *vi ha alltför få af dem*. När man ser sig omkring i den omgivande verkligheten, mötes man af tusentals frågor och idéer som vänta på behandling, otaliga spörsmål jäsa i tiden och erbjuda sig själfmant som ämnen för kvinnliga pennor. Och ändå är den klagan fullt berättigad, att man i denna mångskrifveriets tidsålder lider en påfallande brist på skrifkunniga personer. Skulle icke t. ex. det sociala lifvet och dess mångskiftande gestaltning vara ett fält, värdigt den kvinnliga skriftställarbegåfningen? Men hur sällan försöker den sig därpå! I stället har den tagit diktens och fantasiens värld i besittning och fikar därinom efter triumfer, som det blott är några få utvalda beskärft att nå. Den världen är visserligen en verklighet den med, hvilkens betydelse ej nog högt kan skattas, men om våra så väl yngre som äldre författarinnor mer än hvad nu sker ställde sin förmåga till det »allmännyttigas» tjänst, skulle de själfva och samhället vinna därpå — utan att litteraturen tillfogades alltför kännbara förluster.

* * *

Till sist må det tillåtas mig att citera en tysk författare, som i likhet med mig, ehuru i bunden form, inlåtit sig på ämnet:

*»Soll ein Weib wohl Bücher schreiben,
Oder soll sie's lassen bleiben?»*

Efter åtskilliga argument för och emot lyder hans slutkläm så:

*Und nun sag ich noch zum Schluss:
Lebt in ihr der Genius,
Wird sie schreiben, weil sie muss.*

Det vare ock *mitt* långa tals korta mening.

L. D—n.

—•••••—

Resebref från Förbundets trädgårdsstipendiat.

Hamburg, okt. 1901.

Det är nu något mer än 14 dagar sedan jag lämnade Sverige för att i Danmark och Tyskland söka taga kännedom om behandlingen af frukt och grönsaker efter skörden, d. v. s. torgföring, packning, lagring och om möjligt dess användning.

Att det ej är likgiltigt huru frukten behandlas, förstår litet hvar, och man behöfver endast se den misshandlade, stötta frukt, som salubjudes på våra torg för att inse det.

Min resas första mål var Köpenhamn. I Danmark odlas och konsumeras ju mycket mer grönsaker än hos oss, och grönsaksodlingen på fritt land är där i hög grad uppdrifven.

Besöker man Amagertorg, där minutförsäljningen af alla sorters trädgårdsprodukter hvar dag pågår, har man rikt tillfälle se hvad Danmarks trädgårdsodling förmår. Grönsakerna se mycket aptitliga och välbehandlade ut, sorterade och upplagda som de äro på runda flata videlock, det är ordning och reda i det hela, och man har lätt att se hvad varan går för. Flere sorters grönsaker än hos oss förekomma, såsom rofvor (de platta goda s. k. majroforna), kålrabbi, svartrötter m. m. Så vackra som vanligt äro ej produkterna i år, endast blomkålen är af utmärkt beskaffenhet. Hvad priserna beträffar, äro de för en del sorter, t. ex. tomater, mycket lägre än hos oss, annars är ej skillnaden så synnerligen stor. Detta oaktadt är åtgången god. Grönsakerna få mera gälla som »mat» här, ej endast såsom öfverflödsvaror.

Fruktskörden har ej varit rik i Danmark i år, bäst hafva päronen slagit ut; nästan alla äpplen äro importerade från Amerika och Ryssland. Den torgförda frukten är ej mycket bättre behandlad än hos oss, äpplena se rätt stötta ut, där de ligga i sina lådor och videokorgar.

All frukt säljes efter vikt äfven på torgen. Härigenom undvikes åtminstone det ständiga ösandet ur kärl i kärl, och dessutom är det ju bättre såväl för säljare som köpare, säljaren slipper den obestämda »rågen», och köparen behöfver ej längre vara rädd att bli narrad af »mellanrummen». Våra fruktbodas hafva ju också infört systemet.

I krans rundtom frukt och grönsakerna stå blomsterförsäljarna. Det är mest chrysanthem, violer, reseda, dalior samt de småblommiga perenna astrarna, som salubjudas, perenna astrar i mängd, de tyckas vara riktiga favoriter. Hos blomsterhandlarna ser man förstas härliga rosor, mest Chat-Mermet. Danskarna äro ju framstående rosodlare.

Mellan kl. 7—9 hvarje dag drifves på grönsakstorget engros-handel. Då komma från Amager och äfven andra utkanter af »Byen»

stora packvagnar lastade med djupa korgar, öfverbundna med tyg. Häri torgförs grönsakerna. En och annan lång smal säck innehållande prydnadskål ser man äfven. Hvilket rörligt lif på torget, där återförsäljarna trängas med sina korgar och kärror! Det är ingen lätt sak att komma fram, och många förvånade blickar träffa mig, som lustvandrar bland allt detta affärshimmel.

Intill grönsakstorget vid Linnégatan ligga en del engrosaffärer för frukt. De äro nu rikligast försedda med päron, danska och tyska. I runda videkorgar med lock, liknande våra svenska, lagras och försändas de. Litet träull i botten och ofvanpå utgör hela emballaget. Dock tyckas de ej varit illa under transporten. Päron äro ju äfven tämligen hårda och därför ej så ömtåliga som äpplen.

De ryska äpplena äro rätt väl packade i grunda lådor med träull eller halm mellan hvarfven. Det är lös höstfrukt, men den ser det oaktadt oskadad ut.

För att få några upplysningar om fruktberedning reste jag till Vilvorde, hvars trädgård förestås af hr Nyeland, känd för sina konserveringskuser. Hos honom var emellertid all inläggning slut för året, och kunde jag endast få se de burkar han begagnar, mest glasburkar med skruflöck.

Bauvais' stora konserverfabrik hade heller intet att lära mig, och det emedan dess ägare voro för rädda om sin konst för att tillåta mig ett besök.

På Rosenberg däremot blef jag mycket vänligt visad frukt-lagerummen. De bestå af en luftig vind, där frukten, i år nästan uteslutande päron, lägges i djupa lager att svetta ut innan den föres till fruktkällaren, där den sedan förvaras i endast få hvarf på hvarandra. Källaren är inredd efter gamla modellen med fasta stallage. Bästa sättet att packa anses på Rosenberg vara med träull och att linda den finaste frukten i silkespapper.

Intressant är att göra en tur ut till Amager och se de stora grönsaksfälten. Rotfruktsupptagningen var nu som bäst i gång, och skaror af arbeterskor voro sysselsatta härmed. På de stora kålfälten har i år masken härjat. Här och där ser jorden mycket torr ut, och man hör klagas att rotfrukterna äro illa mogna och ej komma att hålla sig. -- När man besöker Köpenhamns utkanter (t. ex. Uiterslev), ser man stora fält, som äro indelade i täppor, de flesta bebyggda med ett litet lusthus och dessutom odlade med alla möjliga grönsaker, äfven försedda med en del blommor. Dessa tillhöra arbetare i Köpenhamn, som på lediga stunder bruka sin jordbit, i synnerhet äro barnen sysselsatta därmed. En mängd pojkar arbetade ifrigt därute när jag passerade. Hur behagligt och nyttigt måtte det ej vara för en storstadsbo, att ha en egen liten jordbit att intressera sig för!

Från Köpenhamn reste jag öfver Korsör—Kiel till Hamburg. På vägen besökte jag Mattiesens plantskola. Träden hade trots torkan vuxit bra och sågo sunda och rena ut. Herr M. hade, som de flesta danska trädgårdsodlare, ej fått någon frukt i år; de för-

eningar, som i Danmark finnas för uppköpande af frukt från småodlare, hafva därför haft föga arbete. Dessa föreningar, som äro af fullkomligt privat natur, bildade af intresserade personer i de olika kommunerna, hafva en lokal, dit frukten af odlaren föres. Ett villkor är, att frukten skall vara väl sorterad, en sak som ej lär vara lätt få till stånd.

Så sade jag då farväl till Danmark, som för mig tedt sig så mildt och soligt. Något af sommaren dröjde där ännu, inga froster hade härjat och den sista aftonen nere vid Bält var ljum som en augustikväll.

* * *

Hamburg!, Här är lif och rörelse, affärer öfverallt, köpsläende och säljande så lång dagen är, som det ägnar och anstår ett världs-handels centrum. Här om någonstädes bör vara platsen att få se packning och lagring, så väl af trädgårdsalster som af andra varor. Så är också fallet. Hit sända Amerika, Italien, Tyrolen och Syd-tyskland sina produkter, så att äfven om Nord-Tyskland, som fallet är i år, haft klen skörd, finnes dock i Hamburg fullt upp med frukt.

Rundt om Hopfenmarkt, det stora grönsaks- och frukttorget, ligga fruktkällare vid fruktkällare, och nedåt kajerna hafva äfven de stora firmorna sina lokaler. Dessutom finnas i själfva kärnan af staden affärer, som »nach In-und Auslande» sända frukt. Besöker man dessa lager får man se prof på mångahanda inpackningsmetoder. Från Amerika kommer frukten i fat, mycket noga sorterad och ordnad, men som intet packningsmaterial begagnas, har varan dessa svåra fläckar, orsakade af nötning, som snart kommer den att ruttna. Och dock kan man af somliga handlande här få höra, att detta är bästa sättet att packa, emedan all packningsmaterial, af hvad slag den vara månne, skadligt inverkar på frukten.

Från Italien komma mest persikor i små trälådor. Sydtyskarna sända ofta sin frukt i videkorgar, hvart äpple lindadt i papper och med papper som mellanlägg, eller blandning af träull och bomull. Tyrolerfrukten kommer i fyrkantiga små lådor af tjockt träspån eller större trälådor; den enklare frukten endast med papper mellan hvarfven, den finare lindad i silkespapper med pappersremсор som packningsmaterial, de allra finaste frukterna ligga i grunda lådor, som endast rymma ett hvarf. Här har man om någonstädes tillfälle att iakttaga hur väl bibehållen den frukt är, som packas med mjukt mellanlägg, jemförd med den, som består föga eller intet sådant. Här ses Grafvensteinäpplen komma från Sydtyskland, nästan utan fläckar, då däremot de amerikanska, som annars äro så vackra, äro fulla däraf. I sammanhang härmed vill jag nämna, att all frukt i Tyskland går som ilgods mot afgift för fraktgods.

Hvad exponeringen af frukt i bodar och på torg beträffar, sker den mäst i videkorgar. På torgen utställa grosshandlarna i de runda videkorgarna, och från landsbygden kommer frukten också i korgar, stora, snygga och bastanta. Butikerna hafva en låg, fyrkantigt

aflång modell för sin exponering, hvilket gör att fönstren, ordnade med den ena korgen tätt bredvid den andra och frukten upplagd i åsar, se mycket metodiska ut. Liksom i Köpenhamn utsättes alltid prisen. I år äro de höga, 40 å 50 pf kil, för temligen god bordsfrukt, 80 pf kil, och mera för den fina frukten. En kuriositet såg jag häromdagen i ett fönster vid Jungfernstieg, det var ett Signe Tillich-äpple, på hvilket tyska riksvapnet soltryckts, en rätt egendomlig företeelse. I samma bod fanns exponerad »smultron-hallonet», en till färgen rödgul bärsort, hvilken för öfrigt ej liknar någon af sina föräldrar.

Var det ett rörligt lif på grönsakstorget i Köpenhamn, är detta i dubbel måtto händelsen på Hopfenmarkt de tre dagar i veckan, då handeln där bedrifves. Där försiggår både engros och minut-handel. På ena hälften af torget stå trädgårdsmästarnes stora vagnar med sina grönsakskorgar, lika de förut beskrifna, andra halfvan upptages mäst af minutförsäljare. Grönsakerna ligga i aflånga flätade korgar, som på kortsidorna hafva handtag, en grönsakssort i hvar korg. Rikligaste, är tillgången på blomkål, den är kolossal och kostar en groschen hufvudet. En sådan korg med blomkål, det ena hufvudet ställt invid det andra är en vacker syn.

S. H.

Föreningsmeddelanden.

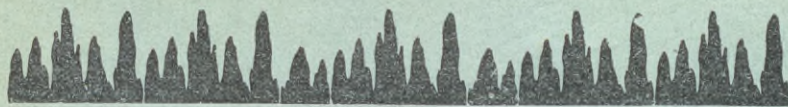
Föredrag vid Liljeholmen. De af Fredrika-Bremer-Förbundets styrelse anordnade föredragen i Liljeholmens missionshus i allmännyttiga ämnen hafva mottagits med så mycket intresse, att styrelsen, därom anmodad af medlemmar af Liljeholmens samhälle, beslutat föranstalta om ett föredrags hållande därute hvar 14:de dag. Början göres om torsdag den 28:de kl. 8 e. m. med ett föredrag om Fredrika Bremer.

*

Ellen Fries' Bibliotek. Fredrika-Bremer-Förbundet hade förliden vår glädjen att af vänner till Ellen Fries såsom gåfva mottaga hennes efterlämnade bibliotek, och det är styrelsens varma önskan, att detta bibliotek måtte komma dem till godo, hvilkas intressen gå i samma riktning som den första egarinans. Styrelsen vill därför meddela, att biblioteket gjorts tillgängligt hufvudsakligen till hemlån för kvinnor, som ägna sig åt studier, företrädesvis i historia och närliggande ämnen. De låntagare, som icke tillhöra Fredrika-Bremer-Förbundet, böra lämna skriftlig borgensförbindelse af känd förbundsmedlem. Planschverk, kartor, lexika och därmed likställda arbeten få endast användas å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, Drottninggatan 54, 1 tr., som för detta ändamål och för hemlån blir tillgänglig måndagar 11,30—12,30 samt onsdagar och fredagar 3—4.

Formulär till borgensförbindelse och lånesedel tillhandahållas å Förbundets byrå.

— C. E. Lagerström —

FREJA-MAGASINET

STOCKHOLM

Lager af **Sybehör & Modevaror**

OBS! Order från Landsorten exp. skyndsamt.

Kramer & Jahnke,
 Modemagasin.

15 Birger Jarlsgatan, 1 tr.

Bikupan,

21 Klarabergsgatan 21.

Svenska fruntimmersarbeten: Hemväfda Gardiner, Nationaldräkter, Broderier, stickade och virkade arbeten, glöddritade artiklar, träsniderier, Dockor, Lampskärmar, Barnkläder, Förkläden, Mössor, Askar med modeller för »baby»-utstyrselar, Lappskor m. m.

Beställningar mottagas på Linneutstyrselar och alla slags fruntimmersarbeten. Märkning med broderi och bläck utföres.

Broderade Remsor.

Knypplade och virkade Spetsar finnas på lager.

Rekvitioner från landsorten expedieras skyndsamt och omsorgsfullt. Allm. Tel. 51 65.

Halskatör,

Hosta, håll och styring i bröstet kunna vid bristande vård och olämplig behandling lätt öfvergå till att blifva svåra och omöjliga att bota. Snar och skryndsamt behandling är dervid af stor vigt. I den bruksanvisning som åtföljer hvarje flaska af all. doktor P. Håkansson's fabrikt Salubrin, jemnas redogörelse för, huru desamma lämpligen användes i dylika fall till väpnande omslag, inandning m. m. Tydligen bör man dock icke vraktlåta att snarast anlitade läkare för erhållande af fullständig ledning angående behandlingen. Salubrin tillhandthålles i Partym-, Specceri- och Färgaffärer. I parti hos *Geyer & Co., Stockholm.*

Anmälan.

Dagny utkommer 1901 med 20 häften, utgörande minst 28 tryckark.

Priset för hel årgång:

För medlemmar af Fredrika-Bremer-Förbundet ... kr. 3.50.

För icke medlemmar af Fredrika-Bremer-Förbundet » 5.00.

Förbundsmedlemmar prenumerera å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå, 54 Drottninggatan, personligen eller medelst postanvisning. Icke förbundsmedlemmar kunna prenumerera dels vid alla postanstalter i riket, dels på förbundsbyrån, dels äfven hos hvar bokhandlare.

Lösnummer kunna erhållas å Fredrika-Bremer-Förbundets byrå till ett pris af 30 öre för enkelhäfte.

BARNÄNGENS antiseptiska **Vademecum** för **munnens, tändernas och hudens vård** m. m.

På begäran af Aktiebolaget Barnängens Tekniska Fabrik har jag inköpt profver af några i handeln förekommande, koncentrerade munvatten: Vademecum, Dentolin, Stomatol, Gahnelit, Azymol och Aseptol och anställt jämförande undersökningar öfver deras förmåga att döda bakterier och att hindra bakteriers utveckling. Dessa undersökningar hafva skett under ensartade förhållanden för de olika munvattnen, såväl hvad beträffar munvattnens utspädningsgrad och temperatur som metoden för undersökningarne och de använda bakteriekulturernas motståndskraft.

Resultaten af dessa undersökningar framgå af nedanstående tabeller:

I. 2 % lösning af munvattnen.

Vademecum	dödade i regel	Tyfusbacillen på 1 min.,	Difteribacillen på 1 min.
Dentolin	» » » »	» 1-2 »	» 2-3 »

II. 1 % lösning af munvattnen.

Vademecum	dödade i regel	Kolerabakterien på 1 min.,	Difteribacillen på 2 min.
Dentolin	» » » »	» 1 »	» 3-4 »
Gahnelit	» » » »	» 1 »	» 4 »
Stomatol	» » » »	» 1-2 »	» 4 »
Azymol	» » » »	ej på ½ tim.,	ej på 1 tim.
Aseptol	» » » »	ej på 24 tim.,	ej på 24 tim.

Stockholm den 11 Juni 1899.

Germund Wirgin,

Leg. Läkare, Amanuens v. Karol. Institutets hyg. afdeln.

Adresser:

Fredrika-Bremer-Förbundet: Drottninggatan 54.

Rikstelefon 27 62. Förbundets byrå öppen 11-4. Allm. tel. 48 16.

F. V. O. Centralbyrå: Stora Nygatan 41.

Rikstelefon 15 46 — Allm. telefon 27 15
är under vintern öppen alla helgfria dagar, utom lördagar, kl. 10-4.
För *hjälp*sökande kl. ½10-11.

Föreningen Handarbetets Vänner: Brunkebergstorg 18.

Öppet 10-4.

Stockholm, Aftonbladets tryckeri, 1901.

Nyårsönsknningar.

F. V. O. Centralbyrå, St. Nygatan 41, (Riks-Tel. 15 46, Allm. Tel. 27 15) mottager anmäningar till Nyårsönsknningar genom tidningarna vid stundande årskitte.
Agt: 10 kronor. OBS! Anmälan bör ske före jul.